

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/77/147-151>

Nərgiz Nazim qızı Talışnski
Odlar Yurdu Universiteti
Magistrant
nargizt@internet.ru

PRINCIPLES OF ACTIVE LEARNING IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM

Abstract

This article reflects the principles of active learning in the modern education system. The principles of learning are the most important requirements that the teachers follow and the students achieve higher results. The principles of learning reflect the objective regularities that are specific to the learning process. The basis of the system of learning principles is the regularity of the teaching, learning processes. The systematic classification of the principles of teaching in the teaching and learning process is a proof of the completeness of the pedagogical process. There is a close connection between the principles of learning. Learning does not only give knowledge, but also gives students the confidence that the knowledge gained will serve the people, the homeland, the statehood, the economic, political and spiritual evolution of our country. It serves the development of morally developed and active citizens of the Republic of Azerbaijan. Proper and purposeful implementation of the principles creates opportunities for students to learn effectively. The full application of the principles in the teaching-learning process ensures the purposeful development of modern teaching.

Key words: *principles of learning, classification of learning principles, teaching process, active learning, coordination of life*

Nərgiz Nazim qızı Talışnski

Müasir təhsil sistemində fəal təlimin prinsipləri

Xülasə

Məqalədə müasir təhsil sistemində fəal təlimin prinsipləri öz əksini tapmışdır. Təlimin prinsipləri müəllimlərin əməl edərək şagirdlərin daha yüksək nəticələr qazandıqları mühüm tələblərdir. Təlimin prinsipləri təlim prosesi üçün səciyyəvi olan obyektiv qanunauyğunluqları özündə əks etdirir. Təlim prinsiplərinin sisteminin əsası təlim prosesinin qanunauyğunluqlarıdır. Təlim prinsiplərinin təlim-tədris prosesi zamanı qanunauyğun şəkildə sistemli təsnif olunması pedaqoji prosesin tam olmasının sübutudur. Təlimin prinsipləri arasında qarşılıqlı sıx əlaqə vardır. Təlim yalnız bilik vermir, şagirdlərdə qazanılan biliklərin xalqa, vətənə, dövlətçiliyə, ölkəmizin iqtisadi, siyasi və mənəvi təkamülü üçün xidmət etməyinə inam yaradır. Azərbaycan Respublikasının mənəviyyatca inkişaf etmiş və fəal vətəndaşlarının yetişməsinə xidmət edir. Prinsiplərin düzgün və məqsədyönlü həyata keçirilməsi şagirdlərdə səmərəli öyrənməyə imkanlar yaradır. Təlim-tədris prosesində prinsiplərin dolğun-düzgün şəkildə tətbiq olunması müasir təlimin məqsədmüvafiq inkişafını təmin edir.

Açar sözlər: *təlimin prinsipləri, təlim prinsiplərinin təsnifatı, tədris prosesi, fəal təlim, həyatla əlaqələndirmə*

Giriş

Təlimin prinsipləri müəllimlərin əməl edərək şagirdlərin daha yüksək nəticələr qazandıqları mühüm tələblərdir. Latın sözü olan “prinsip” əsas, bünövrə mənasını verir. Fəal təlim prinsipləri bu prosesin istiqamətini, həmçinin müəllimin fəaliyyətini müəyyənləşdirən cəhətləri aşkarlayır. Təlimin prinsipləri təlim prosesi üçün səciyyəvi olan obyektiv qanunauyğunluqları özündə əks elətdirir. Təlim prinsiplərinin sisteminin əsası təlim prosesinin qanunauyğunluqlarıdır. Bu prinsiplər konkret olmaqla müəyyən ictimai tələbatı ehtiva edir. Əbu Reyhan Biruni təlimin beş prinsipini – şüurluluq, ardıcılıq, əyanilik, nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdəti, əsasçılıq (inandırıcılıq) təsnif etmişdir. Elmi nailiyyətlər və ictimai tərəqqinin təsisinin nəticəsində təlimin yeni qanunauyğunluqları meydana çıxdıqca müəllim təcrübəsi artdıqca təlim prinsipləri təkmilləşir və dəyişir.

Müasir dövrümüzdə məktəblərdə təlim prosesini səmərəli təşkil etmək üçün müəllim birinci növbədə təlimin məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirməli, bilməlidir ki, təlim şagirdlərin şəxsiyyətinin inkişafında ən önəmli rolunu oynayır. Müəllimin və şagirdlərin birlikdə fəaliyyəti təlimin prinsiplərinə əsaslanır. Müəllim təlimin prinsiplərini məqsədyönlü və düzgün istifadə etdikdə təlimdə yüksək nailiyyət əldə oluna bilər.

Pedaqoji elmlər doktoru, professor Ağahüseyn Həsənov və pedaqoji elmlər doktoru professor Əjdər Ağayevin birlikdə işləyib hazırladıqları “Pedaqogika” dərslində təlimin 15 prinsipi geniş təsnif olunmuşdur:

Təlimdə məqsədyönlülük prinsipi. Vətəndaş cəmiyyəti şəraitində hüquqi dövlət qurmuş Azərbaycan Respublikasında nəhəng siyasi, iqtisadi, mənəvi prosesdə məqsədini başda şən gənc nəslin təlim-təربiyəsində aydın məqsədin müəyyənləşdirilməsi əsas şərtidir. Təlim prosesində gənclərimizin – yeni nəslin dövlət quruculuğumuzun əsas məqsədini başa düşməsi həyata keçirilir. Şagirdlər təlim prosesində lazımi biliklərə yiyələnməklə əxlaqi, əqli, fiziki, iradi cəhətdən inkişaf edir. Təlim yalnız bilik vermir, şagirdlərdə qazınan biliklərin xalqa, vətənə, dövlətçiliyə, ölkəmizin iqtisadi, siyasi və mənəvi təkamülü üçün xidmət etməyinə inam yaradır. Azərbaycan Respublikasının mənəviyyatca inkişaf etmiş və fəal vətəndaşlarının yetişməsinə xidmət edir. Təlim prosesi şagirdi təbiyə etmək üçün mütəşəkkil və məqsədyönlü prosesdir. Təlim prosesində əxlaqi, əqli, elmi dünyagörüşü formalaşır və fəal vətəndaş yetişir. Buna görə də təlimdə məqsədyönlülük vacib qanunauyğunluq olaraq müəllim və ya təbiyəçi tərəfindən təlimin məqsədi dövlətçilik nöqtəyi-nəzərindən hüquqi və mənəvi cəhətdən aydın dərk edilib güclü əqidə ilə həyata keçirilməlidir.

Təlimin həyatla əlaqələndirilməsi prinsipi. Məktəblərdə tədris olunan fənlərin hamısı həyatla, cəmiyyətlə, əməklə, ölkədə baş verən ictimai və siyasi hadisələrlə əlaqədardır. Ona görə də hər bir fənnin məzmunu nəzəri biliklərlə təcrübənin vəhdətində həyatı fakt və hadisələrlə əlaqələndirilir. Bu məqsədlə uşaqlar ictimai-faydalı işlərə, görüşlərə, ekskursiyalara, kütləvi tədbirlərə, praktik işlərə cəlb olunmalıdır. Bu cür tədbirlərdə şagirdlərin iştirakı onlarda fiziki və əqli qabiliyyətləri praktik olaraq inkişaf etdirəcək.

Şüurluluq və fəallıq prinsipi. Bu prinsip təlimin ən mühüm şərtlərindən biridir. Şüurlu fəaliyyətin nəticəsində biliklərə yiyələnmək olur. Bu prinsip təlim prosesinin mahiyyətindən irəli gəlir. Əgər şagirdlərin şüurlu fəaliyyəti yoxdursa, təlim prosesi lazımi nəticəni verməyəcək. Şüurluluq və fəallıq prinsipi təlim prosesində uşaqların fəal rolunu, hadisələrə və faktlara şüurlu münasibəti özündə ehtiva etdirir. Şagirdlərin şüurluluğu və fəallığı yalnız tədris materialını mənimsəmək və yadında saxlamaqla yetərli deyil, onlarda bilikləri sərbəst əldə etməyə, fakt və hadisələrin təhlilinə və onların əlverişli ümumiləşdirilməsinə yönəlir. Şüurlu şəkildə mənimsənilmiş bilikləri, materialları şagirdlər öz sözləri ilə danışır, sərbəst ifadə edə bilər. Onlara dərslərdə və vəsaitlərdə hazır şəkildə verilmiş materiallarla kifayətlənmir, özləri müstəqil şəkildə əlavə materiallar toplayıb misallar gətirməklə bilik və bacarıqları həyata tətbiq etməyi bacarırlar. Nəticə etibarilə təlim prosesində şüurlu mənimsənilmə formalizmə mane olur, biliklərin bacarıqlara çevrilməsinə zəmin yaradır.

Təlimdə əyanilik prinsipi. Bu prinsipin mahiyyəti odur ki, müəllim faktlar və hadisələr barəsində şagirdlərdə konkret, aydın təsəvvürlər yaradır ki, həmin təsəvvürlər də təlim prosesində biliklərin daha dərindən mənimsənilməsinə şərait yaradır. Əyanilik təkcə bilik mənbəyi kimi çıxış etmir, həmçinin şagird şəxsiyyətinin inkişafına da əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Bu prinsipin tətbiq edilməsi ilə şagirdlərdə dərk etmə fəaliyyəti asanlaşır, onlar canlı gerçəkliyi müşahidə edir və mənimsəyir. Bu zaman yaranan canlı əlaqələr uzun müddət yaddaşda qalır və unudulmur. Əyanilik prinsipi ilə işləmək təxəyyülün yaranmasına kömək göstərir və bunun nəticəsində yaradıcı təfəkkür fəaliyyətə keçir, ideyalar və mücərrəd anlayışlar aydınlaşır və konkretləşir.

Təlimdə biliyin möhkəmləndirilməsi prinsipi. Bu prinsip təlimin mühüm prinsiplərindən biri olub artıq kəşv edilmiş biliklərin, həqiqətlərin mənimsənilməsinə xidmət göstərir. Təlimdə biliyin möhkəmləndirilməsi prinsipinin məzmunu fənlər üzrə işlərin qiymətləndirilməsinin meyarlarının təkmilləşdirilməsini tələb edir. Bu zaman təkcə bilik və bacarıqlar deyil, dünyagörüşünün formalaşdırılması səviyyəsi və şəxsiyyətin müəyyən əxlaqi-mənəvi, ideya, əqli və fiziki keyfiyyətlərin tələq olunması iqtisadi, ekoloji, iradi-emosional, intellektual baxımdan inkişafı da əksini tapır. Burada biliklər möhkəmləndirilir.

Təlimdə yaşauyğunluq prinsipi. Şagirdlərin yaş və cinsi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması təlim prosesində zəruri şərtlərdən biridir. Uşaqlar daimi inkişafdadırlar, yeni əşya və hadisələrlə tanış olur, məsələlərə müdaxilə edir, tədbirlərdə iştirak edirlər. Hər yaş dövrü özünəməxsus xüsusiyyətlərinə görə

seçilir. Təlimdə uşaşuyğunluq prinsipinə riayət olunması fərqli yaş qruplarından olan şagirdlərin mənəvi, əqli, iradi, emosional inkişaf sahələrinin diqqətdə saxlanılmasını tələb edir. Şagirdlərin yaş, cins xüsusiyyətlərinə və qabiliyyətlərinə əsaslanan təlim prosesi müxtəlif yaş dövrü üçün lazımı tələblər verir.

Təlimdə fərdi yanaşma prinsipi. Hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərin diqqətdə saxlanılması təlim prosesinin zəruri qanunauyğunluğudur. Müəllim bütün şagirdlərin ayrı-ayrılıqda fərdi xüsusiyyətlərinə bələd olmalıdır. Klassik pedaqoqlardan Platon, Konfutsi, Aristotel, N.Tusi, Bəhmənyar, Komenski, Makarenko və başqaları hər insanın özünəməxsus əlamətləri, keyfiyyətləri olduğunu qeyd etmişlər. Müəllim şagirdlərə fərdi yanaşaraq onların sevinclərinə, kədərlərinə şərik olub kömək edir, faydalı məsləhətlər verir, şagirdlərin maraq və ehtiyaclarını nəzərə alırsa, deməli, təlim-tərbiyə prosesində fərdi yanaşma prinsipi müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilmişdir.

Nikbinlik prinsipi. Nikbinlik prinsipi təlim prosesində şagirdin müsbət cəhətlərinə istinad edib mənfi cəhətləri aradan qaldırmağa xidmət göstərir. Bu zaman uşağın şəxsiyyətinə nikbin yanaşmaq zəruridir. Təcrübədən görünür ki, şagirdlərin tərbiyəlilik səviyyəsi müxtəlif olur. Bir qism şagirdlər oxumağa meyil göstərmir, tənbellik edir, kollektiv maraqlara laqeyd yanaşır, ictimai tapşırıqları yerinə yetirmirlər. Bununla bərabər bəzən ən çətin tərbiyə olunan uşaqlarda mənəvi təkamülə meyil müşahidə olunur. Bu cür meyili gücləndirmək lazımdır, şagirdlərin xarakterindəki müsbət cəhətləri tapıb onların üzərində işləməklə düzgün tərbiyələndirmək mümkündür.

Hörmət və tələbkarlıq prinsipi. Təlim prosesində münasibətlərin normal inkişafı üçün əlverişli mənəvi iqlim şəraiti yaradılmalıdır. Müəllim şagirdə hörmətlə yanaşmalıdır. Hər uşağın xarakterində müəyyən mənfi xüsusiyyətlər olsa da, onlarda müsbət cəhətlər də var ki, onları üzə çıxartmaq öyrədənin üzərinə düşür. Uşağa hörmət onun şəxsiyyət olduğunu qəbul etmək və ləyaqətinə qiymət verməkdir. Tərbiyəetmənin dialektikası sübut edir ki, uşağın şəxsiyyətinə hörmət tələbkarlıqla birləşir. Şagird şəxsiyyətinə hörmətin qiymətləndirilməsi tələbkarlıqda təzahür edir. Tələblər verildikən humanist münasibət hiss olunmalı, tələblər şagirdin gücünə uyğun olmalı, mənəvi və hüquqi baxımdan düzgün tələblər verilməli, tələb onu verənin və başqa rəhbər şəxsin verdiyi tələblərə zidd olmamalı, tələbin yerinə yetirilməsinin vacibliyi hiss olunmalı, tələblərin icrası zamanı güzəştə yol verilməməlidir.

Tələblərdə vahidlik prinsipi. Təhsil və təlim-tərbiyə vahid pedaqoji qaydalar əsasında mənəvi və hüquqi cəhətdən yerinə yetirilməlidir. Təlim prosesi zamanı yaranan tələblərin icrasında hüquqi, pedaqoji, mənəvi qanunların vahidliyinə əməl edilməlidir. Hamı üçün eyni dərəcədə səlahiyyətə malik olan qanun vahid anlayışdır. Buna görə də istər müəllimlər, istər valideynlər və başqaları tərəfindən müvafiq qanunlardan doğan tələblərdə vahidlik prinsipinə tam riayət olunmalıdır. Vahidlik prinsipi pozulduğu halda təbii ki, qanunun pozulmaları halları baş verər və nəticədə intizamsızlıqlar yaranar. Hamı vahid pedaqoji tələblərə eyni dərəcədə riayət etməlidir.

Təlimdə sistemlilik və ardıcılıq prinsipi. Bütün elmlərin özünəməxsus sistemi var. Yəni elmin əvvəli və sonu arasında məntiqi məzmun ardıcılığı ilə əlaqələndirən sistem yaranır. Təlimdə sistemlilik və ardıcılıq qazanılan biliklərin sistem şəklində müəyyən ardıcılıqla formalaşdırılmasını və təlim materialının elementlərinin bir-biri ilə məntiqi əlaqələndirilməsini varisliyin və ardıcılığın qorunmasını, sonrakı biliklərin əvvəlki biliklərə istinad edilərək yeni iliklərin öyrədilməsini müəyyən edir. Sistemlilik və ardıcılıq prinsipi tədris planları və dərslərin məzmunu ilə həyata keçirilir.

Təlimdə sistemlilik və ardıcılıq prinsipi şüurluluq və fəallıq prinsipinə malik olub ardıcıl və sistemli verilən biliklər asan və şüurlu mənimsənilməyi halda pərakəndə şəkildə verilən biliklərin mənimsənilməsi çətin olur və tez unudulur. Lakin sistemli şəkildə öyrənilən biliklər yeni biliklərin mənimsənilməsini asanlaşdırır, ümumi qanunauyğunluqlarla elmi anlayışlar arasında daxili əlaqə yaradır.

Fənlərarası əlaqə prinsipi. Fənlərarası əlaqə (inteqrasiya) prinsipi ümumtəhsil məktəblərinin qarşısında duran əməli və nəzəri məsələlərin həllinə yönəlmiş müasir dövr üçün ən çox tələb olunan bir prinsipdir. Bu prinsip uşaqların axtarıcılıq və zehni fəallığına, sərbəst inkişafına təkan verir. Fənlərarası əlaqə prinsipi müəllimləri biliklərini artırmağa cəlb edir. Fənlərarası əlaqədən pedaqoji ustalıq, zəngin biliyə malik olan, keçdiyi fənnə yaxın və oxşar olan elmləri yaxşı bilən uyğun materialları müqayisə edə bilən müəllim şagirdlərin qohum fənlərdən öyrəndikləri biliklərə, təcrübələrinə istinad etməyi bacarar və fənlərarası əlaqə prinsipini səmərəli həyata keçirə bilər.

Təlimin demokratikləşdirilməsi və humanistləşdirilməsi. Qədim tarixə malik olan humanizm prinsipi hazırkı dövrün tələblərindən biri kimi səsləşir. Bu prinsipin təşkili formaları şagird-müəllim münasibətlərini müəyyən edərək ümumbəşəri mahiyyətə malikdir. Humanizm prinsipi cəmiyyətə, təbiətə, xalqa, dövlətə, vətənə əxlaq və əqli münasibətləri formalaşdırır. Şəxsiyyətin maraq və qabiliyyətlərinin,

fiziki keyfiyyətlərinin, istedadının insansevərlik məzmununda inkişafına xidmət edir. Dünyada təhsilin humanistləşdirilməsi və demokratikləşdirilməsi yeni aktuallıq kəsb edir. Ona görə ki, mütərəqqi və qabaqcıl ideya sahibləri insanın müstəqil, öz qabiliyyətlərinə, meyil və maraqlarına görə formalaşaraq cəmiyyətdə özünəməxsus yer tutmasının, ehtiyac və tələbatlarının qanuni ödəyə bilməsi üçün təhriksiz və qadağasız fəaliyyəti bu prinsipin tətbiq olunması ilə sıx əlaqədardır. Bundan əlavə, humanistləşdirmə və demokratikləşdirmə qarşılıqlı ünsiyyət, davranış mədəniyyəti, cəsərət və tələb, qanunlara hörmət, mənəvi rahatlıq, özünün və başqalarının dərk, cəmiyyətdə öz yerini tapa bilməyin məqsəduyğunluğunu arayır, şəxsiyyətin tamlıq keyfiyyətini təkmilləşdirir.

Təlimdə kollektivin tərbiyəedici təsirindən səmərəli istifadə prinsipi. Bütöv bir kollektiv olan məktəbdə oxuyan şagirdlər siniflərdə birləşirlər. Onlar həmyaşıdları ilə yoldaş olub birgə fəaliyyət göstərirlər. Şagirdlər vaxtı əsasən dərstdə, təlim məşğələlərində, dərskənənər məşğələlərdə keçirirlər. Məktəbdə olduqları müddətdə onlar həmişə sinif yoldaşları ilə birgə olur, bir-biri ilə ünsiyyətə girir, kollektivlə ayaqlaşır, zamanla bir-biri ilə əməkdaşlıq edir, qarşılıqlı hörmət qazanır, dostluq və yoldaşlıq münasibəti qururlar. Təlim prosesində müəllimin və şagirdlərin nümunəvi hərəkətləri onların yaşdırlarında əxlaqi keyfiyyətlərin, bilik, bacarıq və vərdislərin formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Zaman keçdikcə anbaan dəyişən və inkişaf edən dünyada cəmiyyətin artan ehtiyac və tələblərinə cavab verən, qlobal inkişafı səsleşən dərslərin tətbiq olunması metod və üsulların yenilənməsi ilə əlaqədar olaraq təlim prinsipləri də dəyişilir və yenilənir. Fəal təlimin keçirilməsi yeni daha əlverişli və müasir dərsi daha məqsəduyğun qurulmasını ehtiva edəcək prinsiplərin tətbiq edilməsi zərurətini yaradır.

Müasir təhsil sisteminə müvafiq olaraq fəal təlimin aşağıdakı yeddi prinsipini əsas götürmək olar:

1. Şəxsiyyətə yönəlik təlim prinsipi. Müasir dövrdə uşaqlar hələ erkən yaşlarından daha fəal olmağa başlayırlar. Elmi araşdırmalardan görünür ki, bütün ömrümüz boyu qazandığımız informasiyanın təqribən 70%-ə qədərini ilk altı yaşımıza qədər əldə edirik. Qərribə burasındadır ki, uşaqlar məktəbə getməyə başladıqdan sonra onların idrak fəaliyyətində müəyyən mənada ləngimə yaranır. Bunun niyə belə olduğunun cavabı ondadır ki, uşaq məktəbəqədərki dövrdə dünyanı tədqiqatçı olaraq dərk edir: çoxlu sual verir, suallarının cavabını tapmaq üçün imkanı çərçivəsində cürbəcür informasiya mənbələrini istifadə edir, əsasən, özü qazandığı təcrübəyə əsaslanır.

2. Fəal idrak prinsipi. Təlim prosesi idrakın fəallığı ilə, şagirdə təbii öyrənmə mühitində fəallıq doğura bilən, onun etdiyi kəşflərin sevincini yaşamasına imkan verən, şagirdin yeni bilikləri qazanmağa həvəsini yaradan şəkildə təşkil olunmalıdır. İlk öncə təfəkkürün fəallaşmasını yaratma əsasında idrak fəallığını qurmaq lazımdır. Bunun üçün təlim prosesi zamanı idrakın fəallığını stimullaşdırma bilən problem-situasiyaların yaradılması birinci növbədə gəlməlidir. Şagird bu problem-situasiyanı həll edərkən yaranan tələbatlar nəticəsində onda idrak prosesi də fəallaşaraq yeni-yeni biliklərin kəşfinə istiqamətlənir.

3. İnkişafedici təlim prinsipi. Müasir pedaqoji psixologiya elminin banilərindən biri, tanınmış rus psixoloqu L. S. Vıqotski belə bir nəzəriyyə irəli sürdü ki, təlim inkişafdan öndə olmalıdır, şagirdin “qarşısındakı (yaxın) inkişaf zonasına” istiqamətlənməlidir. *“Bu inkişaf zonasında uşağın potensial imkanları mərkəzləşib, onları aktuallaşdırmaq üçün xüsusi təlim şəraiti yaradılmalıdır. Buna nail olmaq üçün şagirdlərə imkanlarına uyğun, lakin bir qədər müəkkəb tapşırıqları müstəqil həll etmək təklif edilməlidir. Eyni zamanda, müəllim və digər böyüklər suallar verməklə onları problemin həllinə istiqamətləndirməlidirlər. Yəni təlim uşağın özünün müstəqil fəaliyyəti və ya böyüklərin köməyi sayəsində bilik və bacarıqları əldə etmək üzrə aşkarlanan potensial imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə yönəlməlidir”* [istinad-1. sayt]. İnkişafedici təlimə görə yaradıcılığın və təfəkkürün formalaşdırılması ilkin məqsəd olmalıdır.

4. «Qabaqlayıcı təlim» prinsipi. Müasir dövrümüzdə cəmiyyətdə sürətli dəyişikliklərin baş verməsi gənc nəslin həyata hazır olmasını kəskinliklə təlimin qarşısına qoyur. Buna görə də təlim ilk növbədə cəmiyyətin inkişafı istiqamətlənmiş meyillərini özündə əks elətdirməlidir. Məktəb kifayətlənməməlidir ki, uşaqlara baza biliklər, bacarıqlar və vərdislər verir. Məktəb həmçinin onlarda hər şeyi öyrənməyə maraq, idrak fəallığı və başqa lazımı keyfiyyətləri inkişaf etdirməlidir. Məktəb şagirdə lazımı informasiyaları sərbəst toplamağı, məlumatları təhlil edib onlar üzərində işləməyi, qazandıqlarından düzgün istifadə etməyi və onların həyatda tətbiqini tələq etməlidir.

5. Təlim-tərbiyə sisteminin çevikliyi prinsipi. Çeviklik ilk növbədə təlim-tərbiyə sisteminin mövcud şəraitə uyğunlaşdırılaraq qurulması qabiliyyətidir. Daim inkişaf edib dəyişən ictimai mühitin və şagirdlərin tələbləri nəzərə alınb, təlim-tərbiyə prosesinin təşkil olunması, proqramların və tədris planlarının məzmunu, pedaqoji təlim texnologiyalarının seçilib istifadə olunması sistemə tələm-mətləndirir. Təlim-

tərbiyə sistemində çeviklik təlimin differensiallaşmasını, öyrənənlər tərəfindən fərqli-fərqli məlumatların mənimsənilib tətbiq olunmasının üstünlüyünü ehtiva edir. Müəllim ayrı-ayrı şagirdə fərdi yanaşaraq, təlim prosesi zamanı fərqli bilik mənbələrindən, eyni zamanda məlumatın görmə, eşitmə, hiss etmə və s. kimi duyğulara əsaslanan təqdim etmə formalarından istifadə etməyə çalışaraq nail olmalıdır. Çeviklik təlim-tərbiyə sistemində nəticə etibarilə biliklərin yaradıcılığı və tətbiqə əsaslanan olmasında, şagirdlərin özlərinin təlimin məqsədlərini qoyma cəhdlərində öz əksini tapır.

6. Əməkdaşlıq prinsipi. Əməkdaşlıq prinsipi təlim-tərbiyə sisteminin ən vacib prinsiplərindən biridir. “Muəllim-şagird”, “şagird-şagird” qarşılıqlı münasibətlərinin düzgün qurulması, təlim prosesində həmin subyektlərin hər birinin tərəf müqabili olaraq iştirak etməsi vacib məsələdir. Təlim-tədris prosesinin dinamik və kollegial keçməsində əməkdaşlıq prinsipinin rolu inkaredilməzdir. Şagirdlərin təlim-tədris prosesində müəllimi ilə eyni hüquqlu olmaları onların öyrənmə fəaliyyətində yeni inkişafyönümlü keyfiyyət yaradır. Onların özgüvenini artırır, şagirdlər fikir və təkliflərini sərbəst surətdə çatdırmağa bilir, potensial güclərindən istifadəni gerçəkləşdirirlər. Bu prinsipdə müəllimin şagirdlərin qiymətləndirilməsində dəstəkləyici və həvəsləndirici qiymətlərə üstünlük verilməsi tələb olunur. Əməkdaşlıq eləməklə öyrənmə təlim mühitini öyrənənlər üçün fəallaşdırıcı, həvəsləndirici və əlverişli edir.

7. Dialoji təlim prinsipi. Dialoji təlim prinsipi şagirdlərin yoldaşlarının fikirlərinə diqqətlə yanaşmağı, məsələlərin birlikdə həlli zamanı qrupun üzvlərinin imkan və qabiliyyətlərindən, təcrübələrindən faydalanmağı, bilgiləri bölüşmək, işi bölgüsünü qabiliyyətlərə uyğun qurmaq, qrup üzvlərinin hər birinin müzakirələrdə iştirakının təmin olunmasını özündə ehtiva edir. Bu təlim prinsipi təlim-tədris prosesində sinif şagirdlərinin hər birinin fərqli düşüncə tərzinə, fikirlərinə diqqətli yanaşmaqla onları nəzərə almaqla fikir müxtəlifliyinə önəm verməklə, təlimin məzmununun zənginləşməsinə, nəticəçixartma prosesinin təkmilləşməsinə geniş imkan yaradır.

Nəticə

Yuxarıda sadaladığımız prinsiplərin düzgün və məqsədyönlü həyata keçirilməsi şagirdlərdə səmərəli öyrənməyə, onlarda həyat fəaliyyətinin formalaşdırılmasına və daim yenilənərək dəyişən ictimai mühitin artan ehtiyac və tələbatlarına cavab vermək, şəraitə uyğunlaşmaq üçün sirayətə lazımi bilik və bacarıqların qazanılmasına rəvac verir. Təlim-tədris prosesində sadaladığımız prinsiplərin dolğun-düzgün şəkildə tətbiq olunması müasir təlimin məqsədmüvafiq inkişafını təmin edir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov A. “Pedaqogika”. Bakı, 2010
2. Ağayev Ə., Talıbov Y., Eminov A., İsayev İ. “Pedaqogika”. Bakı, 2006
3. Ağayev Ə. “Təlim prosesi: ənənə və müasirlik”. Bakı, 2006
4. Ağayev M. “Kiçik yaşlı məktəblilərin tərbiyəsi”. Bakı, 2006
5. Həsənov A.M., Ağayev Ə.Ə. “Pedaqogika”. Bakı, 2007
6. Kazımov N. “Məktəb pedaqogikası” Bakı 2009. səh. 144-159
7. Mehrabov A. “Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri”. Bakı, 2007
8. Mehrabov A., Bəylərov E. “Şagird intellektinin inkişafı”. Bakı, 2006
9. Mərdanov M. “Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində”. Bakı, 2009
10. Mərdanov M., Şahbazlı F. “Azərbaycan təhsil sistemi (1998-2005)”. II kitab, Bakı, 2005
11. Nəzərov A., Məmmədov R. “Pedaqoji ustalıq. (Mühazirə xülasələri)” Dərs vəsaiti. Bakı, 2008
12. Nəzərov A., Mollayeva E. “Müasir dövrün təhsil problemləri (dərs vəsaiti)”. Bakı, 2011
13. Paşayev Ə., Rüstəmov F. “Pedaqogika”. Bakı, 2002
14. Sadıqov F.B. “Pedaqogika” (Dərs vəsaiti). Bakı, 2009

Rəyçi: dos. Ü. Nəsirova

Göndərilib: 27.02.2022

Qəbul edilib: 29.03.2022